

ДЖЕНЮ ВАСИЛЕВ

ПОРТРЕТ НА ЧОВЕКА И ПОЕТА КИРИЛ ХРИСТОВ

Градският народен съвет в Стара Загора си е поставил благородната задача да изгради дом-музей на писателите-старозагорци, наречен още от сега „Литературна Стара Загора“. Началният етап от създаването на този пръв по рода си у нас институт ще бъде събирането и систематизирането на материалите, свързани с живота и творческата дейност на литературните творци. Първите резултати в тази насока са насърчителни.

Преди известно време на разположение на съвета са предадени материали, които разкриват някои моменти от живота, обществената дейност и художественото творчество на Кирил Христов. Между тях по-специален интерес представлява един литературен етюд, написан от Илия Иванов (псевдоним — И. И. Радин). Авторът е съученик и близък приятел на поета, бивш гимназиален учител в Шумен, човек с литературни интереси, ерудиция и култура, починал преди десет години. Сам Радин оценява твърде скромно своя етюд, макар че трудът предизвиква значителен интерес не само от фактологично гледище.

В увода Радин отбелязва, че съвсем не е имал намерение да прави сериозно проучване и оценка на поетическото творчество на Кирил Христов и само за последователност и системност на изложението е зачекнал тук-там творчески въпроси. Целта на автора, както той сам я определя, е да разгледа някои произведения на поета откъм фактическата им страна; да посочи техния произход и значение за създаването на едни или други отношения на К. Христов с хората на литературата и обществото; както и да изтъкне някои моменти от неговия живот и темперамент, които „бяха създали за него една тежка и задушлива атмосфера, сред която мъчно можеше да се диша, а камо ли да се твори и която атмосфера го принуди на доброволно изгнаничество“.

И досега този интересен портрет на човека и поета Кирил Христов не е поднасян на обществено внимание. Той е бил изпратен от Радин до съпругата на поета. В едно свое писмо до уредника на музея „Гео Милев“ в Стара Загора тя споделя: „И. Иванов дълго време докато беше здрав се занимаваше с мисълта да напише нещо по-обширно за творбите на своя приятел Кирил. Той знаеше, че аз ще запазя такова нещо най-грижливо, докато би могло да бъде печатано. Когато довърши двете статии (втората статия е озаглавена „Славянското чувство у Кирил Христов“) той ми ги даде с молба да ги пазя като своя собственост и да ги предам един ден, където намеря за добре“.

Тук публикуваме откъси от етюда на Радин.

ДЖЕНЮ ВАСИЛЕВ

Не само в скромната наша художествена литература, но и в оная на големите напреднали народи нарядко млад начинаещ поет да е започнал своето поприще с такъв успех и блясък, с каквито започна Кирил Христов в края на миналия век и в първите години на настоящия. Ученическите му години в поезията свършиха едва ли не преди още самият той да бе свършил ученическите си години в гимназията.

Но този светъл възход на младия поет като че ли не е бил за добро. Преди-временната му шумна слава, чиито кръстници бяха първите тогава наши литературни светлици: Вазов, Ст. Михайловски, д-р Кръстев, П. П. Славейков, Алеко Константинов и други, опияни поета-младеж и той едва ли не се самозабрави. И съдбата като че ли поиска да му отмъсти за неговото гордо самомнение и възвеличаване, като му запази един не толкова приятен край на живота. Последните две десетилетия от живота му бяха изпълнени с обиди, горчила, изгнаничество, с пренебрежение, гробно мълчание около неговото дело, даже едва ли не с отричане на неговите дарби и заслуги.

Причините? Няколко. Една от първите бе самият човек Кирил Христов. . .

В едно от писмата си до поета аз му изказах учудването си, гдето той, обичащ веселите компании и постоянно скитащ по пазарните стъгди на живота, е успял все пак да създаде много нещо. На това той ми отговаря:

„ . . . И аз сам, драги приятелю, се чудя, кога съм имал време да напиша толкова нещо — особено като не съм живял затворено, а где двама — и аз трети“.

И, действително, „где двама — и той трети“, толкова много обичаше той другарския живот, чието бурно начало е тъй живо отразено в неговите „Химни на зората“ и в „Слънчогледи“.

Той вземаше най-живо участие във всекидневните удоволствия и развлечения в най-различни компании, като често пъти не подбираше даже и съответните другари. Потъваше и се губеше в тия весели кръжоци наред с другите там или изпъкваше, но като обикновен човек. А както си беше естествен, искрен и откровен, той със своя експанзивен темперамент се появяваше безрезервно такъв, какъвто си беше в действителност — човек със слабости и недостатъци, които притежаваше като всеки друг. Той тъй несъзнателно разголваше себе си — човекът пред средата, сред която се движеше. И за туй хората от тая среда, които бяха във всекидневен допир с него, виждаха преди всичко човека, а не поета: човекът замаскирваше поета.

Той обаче, чувствувайки в себе си високите дарования, които природата бе вложила в него, и съпоставяйки себе си с околната пошла среда, виждаше разликата, своите превъзходства и привилегировано положение над тая среда. И, бидейки славолубов и суетен, искаше да бъде хвален и носен на ръце. Но, понеже обаянието, което дават отдалечеността и неизвестността, тука, както казахме, липсваше, то и хвалебственият липсваха. А това го дразнеше, зле настройваше, даже озлобяваше. И той не закъсняваше да изяви недоволството си и да се опита сам да изтъкне своите превъзходства и сам да се наложи. А това дразнеше пък ололните. И понеже първите години на блясък и успех бяха го настървили до болезненост към слава и величие, той вече смяташе, че обществото му е длъжно в това отношение, въпреки всякакво негово лично държание. Тая своя наклонност той изтъкваше демонстративно на-вече в своите писания. Например в неговата ранна, малко разточена поемка „Призраци“, в която стои куплетът:

„А между тез, които днес живеят,
Така доволни в този край, едва

Троица като мен ще оцелят
Във мощни огнедишащи слова.“

По повод на тези стихове покойният С. С. Бобчев го запитал: „Ами ние какво ще станем бе, Кириле?“ . . .

Друга причина за охлаждане на обществото към поета бе и една негова слабост — неговите любовни похождения. Не ония негови младежки любовни възторзи, които му вдъхнаха прочутата му любовна лирика, но ония любовни увлечения, които той продължи, кога преминава периода на първите младини и стана зрял и сериозен, божем, мъж. Важно е в случая е, че той не прикриваше тия увлечения, а бравирайки обществото, като че нарочно едитадираше с тия си успехи между женския свят. А това не можеше да бъде посрещнато благоприятно от това общество. Тия му именно похождения най-вече озлобиха нашите тогава строги още еснафски ирави, макар и в много случаи лицемерни, и дадоха повод на противниците му да го нападат и обвиняват в безпътство.

А той не само със своето поведение в живота, но и с някои от своите писма като че подхранваше това неласкаво мнение, тая враждебност у известни обществени среди. Например в една от епиграмите си, посветена на някой си И. Г., той казва:

„Любов ли? Тяло ли? О мерзост“ — Пух и прах
Направи ме той. И ме накара да гадая,
Що сторил съм му аз: дали не налетях
На щерка, внучка я? . . . Та откъде да знам?“

Но туй, което не е известно на обществото, е, че през последните години на живот си поетът е имал моменти, когато сам като че ли не е одобрявал тия свои занаятски похождения. На едно място в дневните му бележки стои, по повод на един неприятен, даже болезнен за него случай, една фраза, с която той като че ли осъжда своята сродна поезия: „Що за поет съм бил, за да възпявам жената на легло!“ — казва той.

Известно е, че след завръщането си в родината от своето изгнаничество поета при една напреднала вече възраст, за втори път мина под венчило и заживява породъчен съпругески живот с преданата му Ноеми Молнарова, чехиния, напуснала своя родина и последвала поета, комуто е била сътрудница в Прага през добри и лоши дни във време на неговия доброволен остракизъм. По повод на тая женитба неговият по-старият вече вуйчо, маститият професор д-р Стефан Киров му казвал: „Извън поезията ти, това е най-умното нещо, което си направил в живота си!“

Кирил Христов не стоеше настрана от всекидневния обществен и политически живот, вътрешен и външен, но живо се интересуваше от него и вземаше понякога непосредствено дейно участие там. И тук проявяваше той своя буен темперамент и се различаваше до крайност, като вземаше страна в спорните въпроси. Той отиде до там в своето младежко увлечение и самонадеяност, че има нетактичната смелост да опълчи срещу себе си последователите на две буйни и стихийни на времето си движения у нас: македонците и комунистите, на които посвети 3—4 епиграми със злъчни и обидни съдържания.

По този и друг начин цели обществени среди се почувствуваха зле засегнати и се създаваше у тях неприязнено настроение спрямо поета. Впоследствие много от своите мнения той коригира. Например мнението си и настроението си спрямо комунистите.

На едно място в своите дневни бележки ето какво пише той за тях след стипендиите у нас тъжни събития, които последваха преврата на 9 юни 1923 година: „Партизанин никога в живота си не съм бил. . . Ако биха ми казали, че България загива и че може да бъде спасена с едно: да се обявя партизанин на някоя коя да е партия, аз бих се присъединил към земеделците или комунистите. Защо?“

И след като разсъждаваше надълго за последвалите у нас нея година събития, той продължава:

„9 юни не е никакъв документ за зрялост, за каквото иска да мине.“

„Аз не се съмнявам за миг, че селяните и комунистите бързо бързо ще се съвземат и тъкмо сега здраво ще се организират“

Но никой не държеше сметка за тия корекции в мненията на писателя, па много от тях — корекциите — не се знаеха. Хората винаги остават при първите си впечатления и враждебността си продължава.

Такива промени у поета ставаша и по отношение на много други неща. И, действително, с течение на годините, неговият буен темперамент се уталожваше постепенно, той добиваше все повече опитност и зрееше все повече в общочовешкото, гражданско и политическо отношение, като коригираше много свои недостатъци и мнения, от които корекции повечето оставаха неизвестни на обществото, а други той сам оповести.

И когато един ден след години, бъде отпечатан неговият обемист дневник „Време и съвременници“, моралният портрет на поета през последните две десетилетия на живота му ще блесне с такава чистота, която напълно ще отговаря на висотата на поезията му.